Вх. № ЧР-03-384/16.10.2024 г.

СТАНОВИЩЕ

от

д-р Зорница Петрова Тоткова,
доцент по направление 3.2. Психология в Институт за изследване на населението и човека, Българска академия на науките, София 1113, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 6, ет. 5,
относно научните трудове, представени в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2 Психология (Консултативна психология – личност и зависимости) в секция „Социална и консултативна психология“ към ИИНЧ-БАН, обявен в ДВ бр. 58 от 09.07.2024 г.
Кандидат: Росица Желязкова Рачева, доктор по психология, главен асистент в секция „Социална и консултативна психология“, ИИНЧ-БАН

1. Обобщени данни за научната продукция и дейността на кандидата

Настоящото становище е изготвено в съответствие със заповед № РД-6-445/05.09.2024 г. на директора на Институт за изследване на населението и човека, Българска академия на науките въз основа на документи, постъпили по конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 3.2. Психология (Консултативна психология – личност и зависимости), обявен в ДВ бр. 58 от 09.07.2024 г. Представените документи съответстват на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и Правилника на ИИНЧ-БАН за развитие на академичния състав.

Кандидатът Росица Желязкова Рачева придобива образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.2. Психология (Педагогическа и възрастова психология) през 2014 г., а от 2016 г. е главен асистент в департамент „Психология“ в ИИНЧ-БАН. Представените от кандидата публикации и цитати (А, В, Г5, Г6, Г7, Г9, и Д11) покриват напълно минималните национални изисквания за заемане на длъжността „доцент“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология и съответстват на минималните изисквания, заложени в Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Българска академия на науките в посоченото направление. Предметът и съдържанието на представените научни трудове съответстват на профила на конкурса и са фокусирани в областта на консултативната психология и психологията на личността.

2. Оценка на научните и научно-приложните приноси на кандидата

За участие в конкурса д-р Росица Рачева представя 24 научни публикации, от които: 1 самостоятелна научна монография на български език (хабилитационен труд); 1 книга на базата на защитен дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на български език; 8 научни статии, от които 6 на английски език, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни; 4 студии, от които 2 на английски език и 10 научни статии, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране и в редактирани научни томове.

В центъра на предложения хабилитационен труд „Личностни характеристики при зависими към психоактивни вещества“ (ISBN 978-619-245-383-1 (Print), ISBN 978-619-245-384-8 (Online)) авторът поставя личността на зависимите към психоактивни вещества (ПАВ) и задълбочено проучва и анализира личностните характеристики, свързани с проблемната им употреба. В първа глава са разгледани ключови аспекти от темата за проблемната употреба на алкохол и наркотици и са систематизирани основните понятия, свързани с употребата, злоупотребата, и зависимостта от ПАВ. Направен е преглед на биологичните, психологичните и социални теории, свързани с употребата на вещества и са представени факторите, свързани с формирането на зависимости, като те са обобщени в три основни групи: физиологични, средови и индивидуални. Втора глава е посветена на връзката между личността и разстройствата, свързани с употребата на вещества. Авторът посочва съвременните модели и подходи към изследване на личността и на базата на обобщени данни изгражда личностните профили на зависимите. В края на тази част е предложен концептуален модел на личностните диспозиции, който обхваща поведенческите, емоционални и социални проблеми при зависимите, като се основава на разграничението между екстернализирани и интернализирани характеристики. Трета глава представя задълбочен анализ на емпиричните изследвания на най-често срещаните екстернализирани и интернализирани характеристики на лицата с разстройства, свързани с употребата на вещества. Анализирани са резултатите от проведено изследване именно върху тези характеристики и връзката между тях, като в допълнение са очертани и различията между лица от общата популация и лица с проблемна употреба както към алкохол, така и към наркотици.

Монографичният труд (I.1.), книгата, базирана на дисертационния труд (II.1.) и поредица от публикации (III.1., III.2, III.3, III.5, III.8, IV.4., V.1., V.2., V.5., V.6. и др.) очертават основните научни и научно-приложни приноси на д-р Росица Рачева в съдържателното направление Консултативна психология – личност и зависимости. Сред основните приноси могат да се посочат: 1) Проучването на спецификите на личностния профил на зависимите към психоактивни вещества както в юношеска, така и в зряла възраст и са адаптирани и конструирани методики за оценка на личностните характеристики на зависимите с цел оптимизиране на процесите на лечение и оценка на постигнатите резултати в процеса на рехабилитация; 2) Изследвани са взаимовръзки между интернализирани и екстернализирани личностни характеристики и социално-демографски фактори и специфики на употребата на психоактивни вещества; 3) Проучени са различни аспекти на лечението на зависимостите към психоактивни вещества в България, които включват търсене и достъпност на лечението и безопасност и ефикасност на поддържащо

лечение, като в допълнение са изведени насоки за добри практики в психосоциалната рехабилитация на зависими, а и също психосоциални интервенции за работа с юноши с проблемна употреба на психоактивни вещества.

Другата съдържателна насока в научната работата на кандидата е в областта на психология на личността с фокус върху личността на зависимите. Представените трудове в това направление (V.6, V.8, V.9 и др.) разширяват и обогатяват научно, методологично и приложно изследванията върху личността на юношите и възрастните употребяващи проблемно психоактивни вещества. От съществено значение е и приноса, свързан с адаптиране и конструиране на методи за оценка на личностни характеристики. Авторът конструира скали за оценка на екстернализирани личностни характеристики, които включват импулсивност, склонност към поемане на риск, търсене на усещания, агресивност и антисоциално поведение, както и скали за оценка на интернализирани личностни характеристики, като емоционална стабилност, тревожност, депресивност и ниска самооценка. Адаптиран за България е MMPI-A, чиято юношеска версия е един от най-добре проучените и често използвани тестове. Получените резултати в това направление осигуряват възможност за използване на методите за изследване на различни клинични популации с цел прецизиране на диагностиката и лечението. Познанието за ролята на личността на юношите и възрастните с проблемна употреба на ПАВ е ключът към доброто планиране на интервенции по превенция, лечение и рехабилитация и може да се прилага както при селективната превенция, така и при оценката на нуждите в процеса на лечение и рехабилитация.

Не на последно място следва да се отбележи и научната работа на кандидата в областта на транспортната психология. Представените публикации в това направление (III.2., III.3., III.6., IV.1., V.3. и др.) допринасят значително за развитието на съвременния облик на транспортната психология в България поставят много добри основи за бъдещи проучвания в областта и за разработването на превантивни програми и интервенции за редуциране на рисковото поведение на шофиране.

3. Становище относно наличието или липсата на плагиатство

В качеството си член на научното жури и след преглед на предоставените научни публикации и хабилитационния труд на д-р Росица Рачева мога да констатирам липсата на плагиатство.

4. Критични бележки и препоръки

Нямам критични бележки и препоръки по отношение на постановката на изследванията, статистическата обработка на данните, анализа и обобщенията на получените резултати, представени в трудовете на кандидата.

5. Лични впечатления

Познавам гл. ас. д-р Росица Рачева още от периода на обучението ѝ (2008 – 2014 г.) в департамент „Психология“, ИИНЧ-БАН за придобиване на ОНС „доктор“ в научната специалност „Педагогическа и възрастова психология“. В последствие назначаването ѝ като главен асистент в секция „Психология на личността и методология на психологичното измерване“ в края на 2016 г. се случи почти по същото време, когато и аз бях назначена на същата позиция в същата секция. Така двете заедно започнахме своя път в науката. Възможността за съвместна работа в множество проекти, изследвания, писане на статии, организационни и административни дейности ни сближи като изследователи и ми даде възможност да оценя качествата и професионализма на гл. ас. д-р Росица Рачева. Тя се отличава с последователност, целенасоченост, продуктивност и ефективност и оценявам високо уменията ѝ за комуникиране и координиране, нейната аналитичност и прецизност.

6. Заключение

Въз основа на направената оценка за оригиналните научни приноси на д-р Росица Рачева, представените научни публикации и справка за тяхното цитиране, които покриват напълно минималните национални изисквания, заложени в Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за неговото прилагане, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ в БАН и в ИИНЧ-БАН, убедено предлагам на уважаемите членове на научното жури да подкрепят избора на гл. ас. д-р Росица Желязкова Рачева за академичната длъжност „доцент“ в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология (Консултативна психология – личност и зависимости) в секция „Социална и консултативна психология“ към ИИНЧ-БАН.

02.10.2024 г. доц. д-р Зорница Тоткова: …….